

Jáma a kyvadlo

Allan Edgar Poe

Kontext

- konec 19. století
- žil ale na začátku

Dekadence

- životní pocit × symbolismus (směr)
- pocit umělců, znechucení společností, utíkají od ní a vytvářejí si vlastní svět
- v literatuře pesimistické nálady, modribita, pocit zmaru, erotická přesycenost, mysticismus, narcismus
- bohémství, satanismus, nevázaný sex, alkohol, tuláctví, výstřednost
- většinou i symbolisté
- ovlivnili směry počátku 20. století
- uvolnění literatury po stánce etické i z hlediska formy
- lartpouarlartismus
 - umění pro umění
 - klade důraz na formální stránku umění

Dekadenti

- Oscar Wilde - Obraz Doriana Graye, Jak je důležité míti Filipa, Štrašidlo Cantervillské
- Walter Whitman - Stébla trávy

Prokletí básníci

- dekadentní básníci ve Francii
- Charles Baudelaire - Květy zla, Mršina
- Paul Verlain - Láska
- Artur Rimbaud - Opilý koráb, Samohlásky

Česká moderna

Generace buřičů

- Petr Bezruč - Slezské písně (Maryčka Magdónova, Ostrava, Ošklivý zjev)
- František Gellner - Po nás ať přijde potopa, Radosti života
- Fráňa Šrámek - Života bído, přec tě mám rád, Splav, Stříbrný vítr, Měsíc nad řekou
- Stanislav Kostka Neumann - Rudé zpěvy

Autor

- lartpourlartismus
- časově ještě romantik, ale jinak symbolista
- Američan
- literatura hrůzy
- racionální přístup k tvorbě textu
- nejdřív efekt, pak děj a text
- postava racionálního detektiva (Dupin) - inspirace pro Sherlocka Holmese

Kniha

Obecně

- prvky hororu
- geniálně zachycena psychologie postavy odsouzence
- popis mučení inkvizice
- žádná jména

Literární žánr

- hororová povídka

Literární druh

- epika

Časoprostor

- španělské město Toledo v době španělské inkvizice, cca 19. století

Kompozice

- chronologická, soubor povídek

Téma

- čekání na smrt v kobce

Motiv

- církev
- Španělsko
- odvaha
- fanatičnost

vypravěč / lyrický subjekt

- ich forma

vyprávěcí způsoby

- nepřímá řeč

typy promluv

- vnitřní monology

Postavy

odsouzenec

- smělý muž, jenž i přesto, že je podrážděn natolik, aby zešlel, si zachovává chladnou hlavu a čistou mysl
- odvážný
- racionálně uvažuje
- vždy hledá ve všem jakékoliv východisko

generál Lassalle

- osvoboditel odsouzenec

Děj

Odsouzený (vypravěč) je církví zavřen do kobky, aby zde strávil zbytek svého života. V ní je naprostá tma, a proto se rozhodne změřit její velikost za pomoci kusu látky z kutny, do které byl oblečen. Uklouzne však při tom, díky čemuž zjistí, že je těsně u okraje velké propasti (jámy). Ta by podle něj mohla znamenat vysvobození, ale také smrt. Když se posléze posilní jídlem a vodou, upadne do hlubokého spánku, neboť se v potravě nejspíš nacházel uspávací prostředek. Probouzí se spoutaný pod kyvadlem, které se nad ním na provaze houpe a stále se přibližuje blíž a blíž k jeho tělu. Začne proto přemýšlet, jak by se z této překerní situace dostal, ale kvůli psychické nestabilitě se mu to příliš nedaří. Na poslední

okamžik se zachrání, neboť se mu podaří přijít na plán, v němž využije žravosti kryš. Bohužel poté, co je kyvadlo vyzdvíženo z místnosti stropem, stěny kobky se nejprve rozpálí a následně se sunou tak, aby donutily odsouzence spadnout do jámy. Těsně u okraje se nakonec zastaví, a proto je hlavní postava zachráněna. Povídka končí tím, že mu generál Lasalle podává ruku, aby jej mohl vytáhnout. Toledo je dobyto francouzskou armádou a inkvizice je roztroušena.

Ukázka

Po půlhodině (snad uplynula i hodina – měl jsem nejasnou představu o čase) jsem opět vzhlédl. A teď jsem spatřil něco, co mne opravdu zmátlo a udivilo. Dráha kyvadla se prodloužila bezmála o yard. A jeho rychlost byla přirozeně také mnohem větší. Ale hlavně mne znepokojil dojem, že znatelně pokleslo. Nyní jsem zpozoroval – netřeba dodávat s jakým děsem –, že jeho spodní konec tvoří srpek třípytné oceli, dlouhý asi stopu od hrotu k hrotu, které trčí vzhůru, a že hrana srpku je zřejmě ostrá jako břitva. A jako břitva byl patrně i bytelný a těžký, neboť od ostří vybíhal vzhůru do pevného, širokého tvaru. Byl připevněn k mohutné mosazné tyči, a jak se houpal, svištěl vzduchem. Již jsem věděl najisto, jaký konec mi přichystala mučitelská vynalézavost mnichů. Pochopím inkvizice neušlo, že jsem rozpoznal jámu, jejíž hrůzy měl okusit tak zapřísáhlý kacír, jakým jsem byl já – jámu, ten symbol pekla, podle pověstí považovaný za nejzazší vrchol všech jejich trestů. Do této jámy jsem jen čirou náhodou neupadl a dobře jsem věděl, že právě nečekaně, záludně připravená muka dodávají těmto vraždám v kryptách zvrácené pitvornosti. Když jsem tedy do propasti nespadl, nebylo už dábelským záměrem teď mě tam svrhnout, ale připravit mi záhubu (druhé volby zřejmě nebylo) jinou a mírnější. Mírnější! V svém žalu jsem se pousmál výrazu, jakým jsem označil ten hrůzný pojem. Proč vykládat o dlouhých, předlouhých hodinách smrtelného, ba víc než smrtelného děsu, kdy jsem odpočítával svištící kmity oceli! Kyvadlo klesalo níž a níž – coul po coulu – zlomeček po zlomečku – po stupních rozpoznatelných jen v intervalech, které trvaly věky! Teprve po několika dnech – ano, mnoho dní možná uplynulo – začínalo kmitat tak těsně nade mnou, že mne ovíval jeho břitký dech. Do chřípí se mi tlačil pach ostré oceli. Modlil jsem se – zapřísahal jsem do omrzení nebesa, aby urychlila sestup kyvadla. Běsnil jsem, šlel, vší mocí jsem se zdvíhal proti švihům strašlivého handžáru. A pak jsem se znenadání utišil a jen se usmíval na blyštivou smrt jako dítě na podivnou cetku.